

stranu tijekom mletačke opsade 1345./46. Pouzdavajući se u njegovu vojnu silu, kojom može slomiti mletački obruč, Zadranj ustraju u obrani, sve dok diplomatsko umijeće, novčani prilozi Venecijanaca i prvi vojni neuspjesi ne odvrte Ludovika od obećane i namjeravane podrške. Serdo Dokoza u članku Papina diplomacija i dolazak Anžuvina na hrvatsko-ugarsko prijestolje (271-284) iznosi papinski diplomatski "arsenal" nastojanja i suptilnih pritisaka na vrhove dotad nesklonog plemstva i klera u Ugarskoj i Hrvatskoj kojima je papinstvo uspjelo na prijestolje dovesti svog anžuvinskog kandidata.

Prilozi objavljeni u ovom Zborniku kvalitetan su doprinos neistraženim medijskim problemima. I ovime se ukazuje na potrebu za cjelovitim, interdisciplinarnim pristupom srednjovjekovnoj povijesti u kojoj je diplomatska aktivnost njezinih aktera nemali dio onog što nam je uopće sačuvano.

Margareta Matijević

VIVERE IN FRIULI. Saggi di demografia storica (secc. XVI-XIX). Zbral in uredil Marco Breschi. Forum, Udine 1999, 262 strani.

Videmska univerzitetna založniška hiša Forum je s svojimi izdajami v zadnjih letih postala pomemben dejavnik v že bogatem kontekstu furlanske domoznanske publicistike. Pri uresničevanju svojega namena, to je služiti znanstvenemu osvetljevanju regionalne zgodovinske stvarnosti in promociji raziskovalnih doneskov domačega univerzitetnega kot tudi neakademskega raziskovalnega kadra, je bistveno prispevala h kvalitetni ravni zgodovinske produkcije. O tem pričajo številne monografije o družbenih, gospodarskih in kulturno-anthropoloških vidikih Furlanije, ki razkrivajo značilnosti in posebnosti tega prostora ter jih vključujejo v mednarodno znanstveno debato. Gospodarski in družbeni zgodovini je založba namenila tudi posebno knjižno zbirko (*Storia, economia e società in Friuli* - pri znanstvenem svetu sodeluje tudi slovenski kolega dr. Branko Marušič), v okviru katere je kot druga izšla pričujoča monografija. V nasprotju s prvo, o kateri smo poročali v 18. številki naše revije in ki je zajemala širši tematski spekter, se ta osredotoča na historično demografsko problematiko. Zgodovini prebivalstva, vidikom demografskega razvoja in s temi temami povezanim širšim družbeno-gospodarskim aspektom v furlanskem prostoru ter virom in metodam preučevanja te problematike je posvečenih vseh enajst prispevkov, ki so v mnogih primerih sad timskega dela. Tako prihajata do izraza interdisciplinarna zasnova in skupinski značaj historično demografskega preučevanja, v tem primeru pa tudi posebna vzajemnost sodelujočih avtorjev, ki v sklopu

oddelka za statistiko pri ekonomski fakulteti videmske univerze in okrog njega tvorijo zelo "uigrano" delovno ekipo.

Urednik zbornika Marco Breschi v uvodni predstavitvi ugotavlja, da je bilo o problematiki prebivalstva Furlanije v obravnavanem časovnem obdobju že veliko napisanega, kot je razbrati tudi iz začasne bibliografije razprav, ki jo priobčtuje v prilogi zbornika. Splošne poteze furlanskega demografskega razvoja so potemtakem na dlani in se z izjemo nekaterih posebnosti v dolgi perspektivi bistveno ne razlikujejo od druge italijanske in širše evropske dinamike. Povsem odprta pa ostajajo vprašanja o mehanizmih in dejavnih razvojev, ki so, kot so dokazala najbolj inovativna mednarodna in sama italijanska historično demografska dela, lahko od primera do primera povsem različna, ne glede na podobnost končnega "produkta". Problem je torej v različnih demografskih sistemih in v razmerjih med smrtnostjo, rodnostjo, sklepanjem zakonskih zvez in migracijami, ki jih je mogoče raziskati samo s podrobnejšimi študijami na nominativni metodološki podlagi (se pravi s pritegnitvijo poimenskih serialnih virov). Po zaslugi vse večjega zanimanja med zgodovinarji in antropologi za hribovita družbeno okolja, so bila zlasti Karnija pa tudi druga gorata območja Furlanije, med njimi tudi slovenska dolina Režije, v zadnjih nekaj desetletjih deležna kar bogate tovrstne študijske produkcije. Veliko manj pa je bilo storjenega za nižinske predele. K temu so vsaj delno pripomogle tudi nekatere karakteristike izpolnjevanja župnijskih matrik, med njimi pomanjkljivo beleženje otroških smrti in redkost statusa animarum, kar je za historičnega demografa resna ovira. Dejstvo pa je - podčrtuje avtor - da je uspešno preučevanje zgodovine prebivalstva mogoče le s kombiniranjem mikroraziskav in globalnih agregativnih (številčnih) metodoloških analiz, kar terja zapolnjevanje dosedanjih študijskih vrzeli in nadaljnje pospeševanje raziskovalnih prizadevanj v omenjeni smeri.

Preučevanje prebivalstva se umešča v širši kontekst življenjskega okolja, zato morajo opazovanja upoštevati njegove gospodarske značilnosti in dogajanja, med katerimi so "klasična" tema agrarne kulturne in tržne razmere. Tej tematiki je posvečena študija o prehrani in razširjenosti koruze v Furlaniji v 17. stoletju. Avtor A. Fornasin je za analizo uporabil popis žitnih zalog, ki so ga opravili leta 1656 v zvezi s pošiljanjem agrarnih produktov v Benetke, ki so bile takrat vpletene v vojno. Upoštevajoč način, po katerem je koruzna kultura prodirala v severnoitalijanski prostor, to je z izrinjanjem drugih pomladanskih žit, je omenjeni vir (po logiki obratnega sorazmerja) dragocena podlaga za ugotavljanje stopnje razširjenosti koruze po različnih furlanskih okrožjih. Podatki kažejo zelo raznoliko geografsko sliko, tako da je ponekod koruza sestavljala že tri četrtine pridelanega žita, drugod - kot na primer v Terskih dolinah v Slovenski Benečiji - pa je bila sploh ne-

poznana. Zemljevid z vnešenimi razmerji med koruzo in drugimi popisanimi žiti prikazuje te različne stopnje razširjenosti, kar avtor verificira in potrjuje z drugimi viri: notarskimi akti in najemniškimi pogodbami, glede na to, da se koruza pojavlja v obliki plačilnega sredstva oziroma dajatve. Povsod, kjer prihaja do širitve te kulture, pa se zastavlja terminološki problem ločevanja koruze od drugih žit, ki se v virih pojavljajo z istim imenom (namreč sorgo). Drugi del razprave obravnava zelo razširjeno problematiko zgodovinske demografije, in sicer morebitno korelacijo med razvojem prebivalstva in koruzno kulturo. Pri tem vprašanju je osnovni problem ustreznost virov, ki morajo zrcaliti porabo, ne pa proizvodnje (se pravi kulturne razširjenosti) koruze in so v ruralnem okolju zelo redki. V te namene so se izkazali še najbolj primerni notarski akti, točneje primeri delitve premoženja ob razpadu razširjenih družinskih skupnosti po smrti družinskega poglavarja. V teh je avtor našel dokaze, po katerih je mogoče sklepati, da je koruza prešla v vsakdanjo kmečko prehrano po veliki lakoti leta 1629. Nadaljnja ugotovitev je tudi, da je stopnja koruze sredi 17. stoletja ponekod dosegla že polovico prehranskih potreb, v naslednjih stoletjih pa se je, kot znano, še dodatno povečala z dramatičnimi posledicami za zdravje prebivalstva.

Demografskim posebnostim furlanskega patriciata je posvečena razprava A. Peruzzi. Kot drugod je tudi furlansko plemstvo v teku zgodovine sledilo posebnim demografskim izbiram v funkciji ohranjanja svojega družbenega položaja, tako da se je demografsko v marsičem razlikovalo od drugega prebivalstva. Avtorica je lahko uporabila hogato genealoško zbirko, ki je sad raziskovanj furlanskega rodoslovca Enrica del Torsa, in preučila, začevši s srednjim vekom, podatke 35 furlanskih rodbin s skupno skoraj 14.500 osebki. Pozornost je osredotočila na poroko, kot osrednji dogodek in sredstvo plemiških družbenih in gospodarskih strategij. Med vidnejšimi aspekti izhaja, da se je furlansko moško plemstvo do 19. stoletja poročalo veliko pozneje kot beneško, kar je najverjetneje povezano s prakso dedovanja posestva s strani prvega moškega potomca, medtem ko v Benetkah to ni veljalo. Pri furlanskem plemstvu so se torej drugorojenci poročali zelo poredkoma, saj je prevladovala skrb za ohranjanje celovitosti rodbinske posesti. Do poročanja tudi mlajših sinov je zato prihajalo v poštev le v primerih gospodarsko že propadlih družin, kjer je poroka že izgubila svojo "ohranitveno" funkcijo. Pogosti pa so primeri poročanja mlajšega moškega potomca namesto prvorojenca, ker ta ni "jamčil", da bo kos reprodukciji potomstva. Ob odsotnosti moškega potomstva je prihajalo do najrazličnejših izbir, ki naj zagotovijo obstoj rodbine, od pritegnitve moških iz prejšnjih generacij in celo do opuščanja duhovniškega stanu ter vračanja v laični svet. V 19. stol. se tako pri moških kot pri ženskah (tudi te so se prej poročale v zgodnejši starosti, da bi lahko najboljše izkoristile dobo

rodnosti) starost ob prvi poroki postopoma viša in približuje beneškemu plemstvu. Ta proces je odsev spremenjene vloge in položaja plemstva v družbi, kjer naslov ni zagotavljal prejšnje hegemonije, in se je tudi plemiška družba vse bolj prilagajala logikam meščanske stvarnosti. Ta prehod se delno zrcali tudi v krajevnem izvoru poročnih partnerjev. Načelo, da se posestva in oblast ohranijo v domačih rokah, in s tem povezani predpisi ter omejitve so porajali "geografijo" poročnih navez in jo v starejših obdobjih omejevali skoraj izključno na regionalne okvire, nato pa postopoma širili tudi na druga območja.

M. Breschi, A. Kalc in E. Navarra predstavljajo študijo o Furlanah v Trstu v 18. stol., ki je nastala kot del širšega projekta o zgodovini tržaškega prebivalstva. Gre za pregled osnovnih potez razvoja furlanske "kolonije" v kontekstu razvijajočega se trgovsko-pomorskega središča. Glede kvantitativnih podatkov se prikaz naslanja na tri registre prebivalstva, ki so tudi edini ohranjeni poimenski popisni viri za 18. stoletja. Prvi, iz leta 1735, ne obsega popolnega pregleda tržaškega prebivalstva, poleg tega pa prinaša samo občasno podatek o izvoru popisanih, tako da daje le skromne možnosti uporabe in je obstoj Furlanov mogoče izluščiti le hipotetično na podlagi priimkov. Bistveno boljša sta registra iz let 1765 in 1775, ki sta sicer različno strukturirana, a omogočata poglobljene analize in tudi medsebojne primerjave. Desetletje, ki ga omejujeta, je zaznamovalo pravi nedvoumni zagon proste luke po večdesetletni fazi nihanj in negotovih razvojnih korakov. Povečanju prebivalstva od okrog 6.500 na skoraj 11.000 so pripomogli tudi Furlani, število katerih je naraslo s 145 na 366. Med strukturnimi značilnostmi teh tokov je očitna prevlada moške komponente, kar se kaže (kot posledica poročanja z nefurlanskimi partnerji) tudi v nizkem številu furlanskih družin. Kar se socialne in poklicne sestave tiče, pa prevladujejo nižji sloji, bolj ali manj specializirani obrtniki, nekvalificirani delavci (zlasti nosači) in posli, nekaj je malih trgovcev in gostilničarjev, nekaj pa tudi više situiranih trgovcev oziroma podjetnikov. K rasti pa so največ pripomogli posli, ki so sestavljali tretjino celotne skupnosti in za katere so se takrat odpirale vse večje možnosti zaposlitve. Dejstvo, da je bila večina zaposlena pri Furlanah, priča o tesni povezanosti furlanske skupnosti in o verižnem značaju priseljskega procesa. V končnem delu se razprava zaustavlja ob delu skupnosti, ki ni zajeta v popisu in za katero ni na voljo številčnih podatkov. Gre za sezonsko in začasno bivanje, ki je kljub nestalnosti vendarle pomenilo podaljšek furlanske skupnosti v mestu. Večinoma so bili to splošni delavci, bodisi taki, ki jim je delo v tržaškem agru ali pristanišču pomenilo dodatni zaslužek, kot tudi taki, ki so doma puščali brezperspektivne razmere in so težili k stalnejši nastanitvi v mestu. Zlasti ti so prihajali pogospoma navzkriž s policijskimi predpisi, ker so zaradi gospodarske nestal-

bilnosti radi odločali za različne oblike kriminala oziroma motenje javnega reda. Policija je sicer do teh kategorij imela dokaj "prožen" odnos in je njihovo bivanje uravnavala skladno s potrebami, ki so jih narekovale gospodarske razmere. Najnižji sloji stalno naseljenih priseljencev v socialnem pogledu sicer niso bili nič na boljšem in njihove življenjske razmere v zatohlih predelih starega mesta so bile pogosto bedne. Študija vsekakor dokazuje kompleksnost sedimentacije priseljskega prebivalstva v mestu, ki je tudi sama, ne glede na namene osebkov, dolgotrajen proces nepredvidljivih zaključkov.

Prispevek M. Breschija in N. Seria o hišah in družinah v Vidmu na začetku 19. stol. sodi v kategorijo študij o bivalni kulturi, ki so se uveljavile tudi v slovenskem zgodovinopisju po zaslugi A. Studna. V nasprotju s Studnovimi razpravami o Ljubljani, ki slonijo na bogatem pragradivu avstrijskih ljudskih štetij iz druge polovice stoletja in do prve svetovne vojne, avtorja izkoriščata register bivališč, ki ga je dala izdelati francoska oblast leta 1809, za evidentiranje možnosti nastanitve vojaštva v mestu. Posebna vojaška komisija je oštevilčila vseh 2.100 hiš znotraj mestnega obzidja, pregledala vsako stanovanje (skupaj 2359), opisala in klasificirala prostore ter določila število sprejemljivih vojakov. Hkrati je popisala tudi prebivalce. Kot je značilno za starejšo serialno dokumentacijo, je obdelavo vira oteževala kopica nejasnih konceptualnih nastavkov in pomanjkljivosti zaradi neustreznega oziroma površnega izpolnjevanja rubrik, posebno v zvezi z ugotavljanjem dejanskih gospodinjstev v posameznih bivalnih enotah, kar sta bila avtorja prisiljena razrešiti le hipotetično. Podatkovna osnova vsekakor odseva dokaj jasne obrise takratne mestne stavbne in stanovanjske strukture, ki jo je označeval nizek višinski profil. Nobena stavba ni presegala treh nadstropij in tudi teh je bilo le slabih 11%. Normo so narekovale eno- in dvanadstropne hiše, ki so še vedno prevladovala tudi ob koncu stoletja. Več kot polovica hiš je imela po dve do pet sob, skoraj 19% po 10 in več. Le-te so bile koncentrirane bolj v središču mesta in so se razlikovale tudi po kvaliteti stanovanj (in statusu stanovalcev), glede na to, da so imele največje število ogrevanih prostorov, ki pa niso dosegali niti 9% vseh sob. Ogrevana so bila najpogosteje prva nadstropja, v katerih so bivali visoki družbeni razredi, najmanj tretja, ki so bila namenjena služinčadi, kuhinje pa so bile navadno v pritličju. Različna velikost in kvaliteta stanovanj se ujema tudi z lastniškim oziroma najemniškim položajem stanovalcev. Razkorak, ki označuje bivalne razmere, se izniči v primerih, ko lastniki in najemniki bivajo v istem stanovanju. Avtorja nadalje razčlenjujeta bivalne razmere in kakovost bivališč glede na gostoto stanovalcev na posamezno stanovanje in odvisnost od njihovega družbenega ter gospodarskega (poklicnega) položaja. Med ugotovitvami je zanimivo, da se po številu prostorov

povprečna bivališča v Napoleonovem času niso razlikovala od tistih iz let po drugi svetovni vojni. Bistveno drugačna pa je bila njihova osnovna opremljenost, saj je pomanjkanje ogrevanja, vode in stranišč vplivalo na higienske in zdravstvene razmere, kar se je posebej pokazalo leta 1836 ob izbruhu epidemije kolere. Križanje podatkov z matično knjigo prebivalstva je nadalje omogočilo primerjave, ki so pokazale vpliv nekaterih stanovanjskih elementov na kvaliteto življenja, na primer na korelacijo med neogrevanimi prostori in otroško umrljivostjo.

Razprava N. Seria o značilnostih demografskega razvoja po ožjih teritorialnih enotah v Furlaniji v obdobju pred demografskim prehodom (od začetka do sedemdesetih let 19. stol.) je za nas še posebno zanimiva, ker zadeva tudi slovensko Benečijo in Kanalsko dolino. Avtor je deželo razdelil v 11 teritorialnih enot in jih upošteval po topografski in gospodarski homogenosti, natančneje po višinski lokaciji in agrarnih značilnostih. Podatkovno osnovo pa je črpal iz periodičnih statističnih pregledov porok, rojstev in smrti, ki so jih bili dolžni župniki, kot matičarji, od leta 1816 posredovati deželni oblastem, te pa na Dunaj, kjer so iz njih sestavljali sumarije za *Tafeln zur Statistik der oesterreichischen Monarchie*. Kot osnovni cilj si avtor zastavlja preučevanje ožjih teritorialnih demografskih režimov in torej ugotavljanje ombočij s podobnimi stopnjami smrtnosti, rodnosti in sklepanja poročnih zvez. Splošno vzeto je v dvajsetih in tridesetih letih 19. stoletja Furlanija beležila občutno nižje demografske količnike kot preostali zgodovinski Veneto. Znotraj same Furlanije pa je opaziti dokaj diferencirane teritorialne situacije. Stopnja smrtnosti je obratno sorazmerna z višinskimi pasovi in dosega višek v videmski ravnini, kjer tudi zaradi večje koncentracije prebivalstva vladajo slabše zdravstvene razmere in večja epidemiološka nevarnost. V agrarnih predelih današnje pordeonske pokrajine je bila smrtnost občutno nižja kot na kmečkih območjih videmske pokrajine, kjer je izjema prav Beneška Slovenija, ki se kontrastno razlikuje od vzhodnofurlanskega modela. Količniki poročanja so v nižinskem in gričevnatem pasu približno uravnovešeni, v najjužnejših predelih regije občutno višji, v hribovitem pasu pa nižji. V tem oziru je izjema t.i. Železna dolina, ki beleži tipično nižinske vrednosti. Pri rodnosti ni znatnih razlik, pomembno pa je, da je v hribovitem pasu občutno večja družinska plodnost (večje število otrok na družino) ter da plodnost in stopnja poročanja nastopata v obratnem sorazmerju: večje število rojenih - nižje število porok. V nižinskem pasu se to razmerje obrne. Iz tega je sklepanju zakonske zveze mogoče pripisati osrednjo vlogo uravnavanja reprodukcijskega procesa.

Pri umrljivosti se kaže močan vpliv otroške smrtnosti, ki je sicer občutno nižja kot v drugih italijanskih predelih, a vendar diferencirana tudi pri klimatsko in

višinsko sorodnih območjih, kar je mogoče povezati z različnimi družbeno-gospodarskimi strukturami. Ob rojstvu je bilo upati, da bodo živeli od 30 do 37 let. Med vzroki smrti prevladujejo lokalne bolezni, od drugih na nižinskem delu zlasti epidemije, na hribovitem pa t.i. "naključni" vzroki (nesreče, samomori, umori). Zaradi prevladujočega prehranjevanja s koruzo je bil na določenih območjih pomemben vzrok smrti pelagra, za katero je bolehalo med 5 in 10% prebivalstva. V ta območja sodi tudi Beneška Slovenija, kjer se je stopnja obofelosti gibala med 3 in 4%. Nezakonska rojstva, ki jih je vladni normativ skušal zmanjšati tudi s spodbujanjem zakona, se kažejo ravno tako geografsko diferencirana: najpogostnejša so v hribovitem pasu, v nižinskem pa znatno nižja, z izjemo Vidma, kjer je ob mestnem okolju treba upoštevati tudi vpliv najdenišnice. Podobno se območja razlikujejo po letni dinamiki rojevanja, umiranja in poročanja, odvisno od klimatskih dejavnikov, sezonskih migracij, kmečkih opravil, kulturnih in cerkvenopravnih vidikov.

Pod kraljevino Italijo ostaja demografska slika dežele nespremenjena, precej drugačni pa so demografski kazalci v Napoleonovem času. Upoštevajoč vse tri dokumentarne opore avtor ugotavlja, da je v celotnem obdobju vladal v Furlaniji vzhodno od Tilmenta teritorialni demografski model, ki so ga v hribovitem delu označevali nizki količniki smrtnosti, rodnosti in nupcialnosti, v nižinskem pa sistem večjega demografskega pritiska. Na zahodni strani dežele pa je stvarnost manj teritorialno opredeljena in bolj pomešana. Jasno se sicer kaže diferenciacija med hribovitimi območji in obmorskim močvirnatim nižinskim pasom, čeprav razlike niso tako poudarjene kot v nekaterih drugih italijanskih deželah.

Alpskemu demografskemu sistemu je nadalje posvečen prispevek M. Breschija, G. Conano in C. Lorenzinja, ki obravnava prebivalstvo Karnije med letoma 1775 in 1881. Umešča se v okvir študij o strategijah, ki so se v posameznih demografskih stvarnostih uveljavljale v iskanju uravnavanja rasti prebivalstva skladno z gospodarskimi viri in drugimi objektivnimi odvisnostmi življenjskega okolja. Te študije so tudi v Furlaniji kot drugod v Alpah prinesle (tudi Braudelovo) tezo o hribovitem svetu kot "tovarni" in "rezervoarju" prebivalstva, s tem da so izpostavile, kako so v hribovskih skupnostih dejansko prevladovale razmeroma nizke stopnje smrtnosti in rodnosti, se pravi to, čemur demografi pravijo sistem nizkega demografskega pritiska. Avtorji skušajo rekonstruirati demografske mehanizme karnijskega prebivalstva z modelističnimi metodami in začrtati okvir z nominativnimi viri podprtih mikroraziskavam o lokalnih primerih. Podatki, pridobljeni s tehnikami *inverse projection*, kažejo razgibano krivuljo s tipičnimi padci v naravnem gibanju zaradi kriz umrljivosti. V dolgem časovnem roku pa je količnik naravnega prirastka skoraj konstantno večji od dejanskega, kar razodeva stalni

vpliv migracij. Rodnost se skozi vse upoštevano obdobje le rahlo suče okrog 32 promilov, smrtnost pa se od tretjega desetletja do sedemdesetih let 19. stoletja postopno zniža od slabih 27 na slabih 24 promilov, kar omogoči rast prebivalstva v drugi polovici stoletja. To so prej zavirale tudi pogoste in izrazite krize smrtnosti, ki so se časovno ujemale z ekonomskimi in drugimi negativnimi kontingencami, spremljale pa so jih tudi krize nupcialnosti. Podrobnejša analiza razlikuje štiri območja, ki se ločujejo po orografskih značilnostih in poklicni specializaciji sezonskih selitev. Socioekonomska podoba le-teh se spremeni tudi v teku časa, ko se zaradi pravnih norm in konkurenčnih dejavnikov postopoma zmanjšata popotna trgovina in sezonska obrt, poklicna struktura pa se preusmeri h gradbenim poklicem, po katerih je vse večje povpraševanje. Posamezna območja beležijo različne stopnje rasti, ki jim botrujejo različne kombinacije demografskih dejavnikov, ki jih avtorji podrobneje razčlenijo. Spet pride do izraza teža korelacije med nupcialnostjo in plodnostjo: v kraju Sauris, na primer, se četrtnina žensk ni poročala, druge pa so sklenile zakon po 25. letu starosti, kar je znatno omejevalo reprodukcijsko potencialnost in s tem zmanjševalo demografsko rast. Temu je treba dodati še depresivni učinek izseljevanja. Vpliv sezonskih migracij na reprodukcijske mehanizme je težko izmerljiv, vendar ni dvomov o njegovi teži, če pomislimo, da je z opuščanjem tradicionalnih poklicnih specializacij izseljenstva in prehodom h gradbenim poklicem prihajalo tudi do poenotenja demografskih mehanizmov.

Razprava D. Marino ostaja na območju Karnije in se ukvarja s problemom otroške umrljivosti v kraju Treppo Carnico med letoma 1823 in 1867. Tudi za ta kraj je značilen razkorak med potrebami prebivalstva in razpoložljivimi krajevnimi gospodarskimi resursi, zaradi česar se od 16. stoletja dalje razvijajo sezonske migracije. V obravnavanem obdobju beleži skupnost demografsko rast zaradi zelo omejene umrljivosti in stalno pozitivnega naravnega prirastka. Razloge za nizko smrtnost je iskati v bolj zdravem naravnem okolju, življenjskih navadah, razmeroma boljši prehrani kot v nižinskem svetu in lažji ubranljivosti pred klici epidemij. Relativno nizka je bila tudi rodnost, selitveni saldo je bil negativen, starost ob sklenitvi zakona je bila dokaj visoka, ker sta se morala partnerja prej "gospodarsko" preskrbeti, kar 10% moških in 16% žensk pa je ostajalo neporočenih. Za razumevanje smrtnosti, ki ni v dometu človeškega zavestnega poseganja kot nupcialnost, je treba posebej analizirati otroško umrljivost. Ta se namreč razlikuje od smrtnosti v drugih starostnih razredih in pri populacijah starega reda pomeni do 30% vseh izgub. Vrh tega odseva raven preživetja otrok higienske in zdravstvene razmere ter aspekte, vezane na vzrejo otrok v prvih letih življenja. V Treppo Carnicu je smrt v prvem letu starosti smrt dosegala 22%, v prvih starih letih pa 43% vseh smrtnih primerov, bila pa je

med najnižjimi v Furlaniji. Dojenčki so umirali največ v prvem tednu življenja (50% od vseh smrti v prvem letu starosti), kar je bilo odvisno od bioloških (zdravstveno stanje otroka in matere, porod itd.) in ambientalnih ter klimatskih (letni čas rojstva) vzrokov. Dečki so bili v prvem mesecu znatno bolj izpostavljeni umrljivosti kot deklice, do drugega leta starosti so nato razmerja nihala. Za poglobitev analize in ugotavljanje mnogoterih vplivnih faktorjev, vezanih na biodemografsko strukturo, avtorica uporabi metodo *Event History Analysis*, ki sloni na povezavi biodemografskih in klimatsko-ambientalnih spremenljivk, družinske tipologije in spreminjanja splošnih gospodarskih razmer. Analiza je pokazala podrobnejše korelacije med smrtnostjo in letnim časom rojstva, letnim časom prenehanja dojenja, starostjo matere ob porodu, smrtjo le-te, dednimi genetskimi posebnostmi, prisotnostjo določenih figur v družinskem kontekstu (staršev poročni ali hčera, starejših od 10 let), medtem ko sociodemografske in gospodarske spremenljivke (poklic, nihanje cene žita) niso pokazale statistično pomembnih rezultatov. Globalno gledano je v prvih 24 mesecih življenja opaziti prehod od endogenih (bioloških) k ezogenim (ambientalnim in socialnim) vzrokom umrljivosti.

O zakonu in vedenju pri sklepanju zakonskih zvez v karnijskem kraju Cercivento med letoma 1867 in 1900 pišeta M. Manfredini in F. Morassi. Za raziskavo sta uporabila osebne biografije, ki sta jih rekonstruirala na podlagi matičnih registrov prebivalstva. Cercivento je bila tipična gorska vaška skupnost, katere gospodarstvo je slonelo na dokaj revnih in za preživetje nezadostnih agrarnih dejavnostih, na pašništvu, izkoriščanju gozdnih dobrin, predvsem pa na najrazličnejših oblikah domače obrti in sezonskem izseljevanju. Značilna sta bila tudi pozna sklenitev zakona (30 let pri moških, 27,7 let pri ženskah) in pomemben delež neporočenega prebivalstva (13,3 moških in kar 23,2 žensk). Kot že omenjeno, je bila to cena, ki so jo gorske skupnosti plačevale, da so lahko vzdrževale ravnovesje med prebivalstvom in gospodarskimi dobrinami, še posebno če pomislimo, da je bila plodnost zelo visoka (okrog 9 otrok na družino). Postopno nižanje povprečne starosti žensk ob zadnjem porodu kaže tudi na uveljavljanje nadzora nad rojstvi pri uravnavanju rasti prebivalstva. Iz analize družinskih agregatov izhaja, da je ob poroki več kot polovica moških zapuščala izvorno družino, kar je povezano predvsem z gospodarskimi razlogi. Možnost takega vedenja se je podvojila na vsakega moškega potomca več v izvorni družini. Od sezonske migracije je bila odvisna tudi sezonskost poročanja, ki se je osredotočalo v prvem tromesečju v letu, še posebno v februarju. Značilna je tudi močna težnja po endogamiji (69,9%) in torej izoliranost skupnosti, pogostnost priimkov in visoka stopnja sokrvnosti. Z metodo *Event History Analysis* je bilo mogoče dognati verjetnost poročanja glede na različne družinske in gospodarske faktorje: pri

ženskah je bila na primer verjetnost manjša, če najstarejša sestra še ni bila poročena ali če so v družini ostajali neporočeni starejši bratje; pri moških so mlajši bratje imeli sploh manjšo možnost, da se poročijo, ob poroki pa so navadno zapuščali streho izvorne družine. Smrt enega ali obeh staršev je različno vplivala na poročanje ženskega in moškega potomstva. Na možnost poročanja je nenazadnje pri moških vplival krajevni izvor, saj so bili zaradi težnje skupnosti po zaprtosti njeni doseljeni člani zapostavljeni in posebno v času, ko je bilo "poročno tržišče" omejeno, pri izbiri neveste nikakor niso mogli priti na svoj račun.

Zbornik se zaključuje z dvema dodatkom. Ob že omenjeni bibliografiji demografskih del o Furlaniji M. Breschija si lahko preberemo še prispevek A. Fornasina in C. Veroneseja o popisnih virih za rekonstrukcijo furlanskega prebivalstva od 1548 do propada Beneške republike.

Aleksej Kalc

Matjaž Klemenčič: JURIJ TRUNK MED KOROŠKO IN ZDRUŽENIMI DRŽAVAMI AMERIKE TER ZGODOVINA SLOVENSkih NASELBIN V LEADVILLU, KOLORADO, IN V SAN FRANCISCU, KALIFORNIJA. Mohorjeva založba, Celovec, 1999, 509 strani.

Dr. Matjaž Klemenčič, redni profesor na Oddelku za zgodovino v okviru Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru, se že vrsto let ukvarja z zgodovino slovenskega izseljenstva, manjšin in germanizacije. Njegova dela vključujejo pregled slovenskega izseljenstva v ZDA, njihove zemljepisne razširjenosti ter odnosa do prvotne domovine, dejavnosti v času osamosvajanja Slovenije in slovenske izseljenske politike v odnosu do zdomecev in izseljencev, s posebnim ozirom na razmere v ZDA.

Knjiga o Juriju Trunku je tako že tretje avtorjevo delo na temo slovenske skupnosti v ZDA, ki je bila predmet njegovega raziskovalnega interesa že v knjigah "Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji: naseljevanje, zemljepisna razprostranjenost in odnos ameriških Slovencev do stare domovine od sredine 19. stoletja do konca druge svetovne vojne" (Maribor, Založba Obzorja, 1987) in "Slovenes of Cleveland: The Creation of a New Nation and a New World Community: Slovenia and the Slovenes of Cleveland, Ohio" (Novo Mesto, Dolenjska založba, 1995). V njej avtor poveže dogajanja na Koroškem v času pred prvo svetovno vojno in med njo, kjer je tedaj deloval Jurij Trunk, hkrati pa obravnava njegov prispevek v okviru mirovne delegacije v Parizu in njegovo razočaranje po neuspelem plebiscitu. Tudi zaradi tega se je odločil za odhod v ZDA, ki jih je sicer obiskal že pred prvo svetovno vojno, in sicer v zakotni Leadville, nekje v koloradskih gorah. Knjiga torej nekako sledi življenju